

OJ, TRIGLAV, MOJ DOM, KAKO SI KRASAN!

KDO JE SKRIVNOSTNI SLAVIN?

STANKO KLINAR

Lepo bidermajersko okinčano po vogalih in z okrancljanimi črkami iztiskano je skoraj pred sto leti Planinski vestnik »dal na svitlo« prilogo z naslovom »Triglav. Slavnostna pesem ob otvoritvi Triglavske kočice na Kredarici dne 10. avgusta leta 1896. Zložil **Jakob Aljaž**, častni član Slovenskega planinskega društva. V Ljubljani 1896.«

In na notranji strani pregiba na vrhu partiture beremo: »Triglav. Zložil Jakob Aljaž. Besede Slavinove.« In v Slovenski pesmarici, II. zvezek (uredil Jakob Aljaž, izšla v Celovcu 1900), je pod besedilo pesmi Oj, Triglav, moj dom na strani 37 spet podpisan **Slavin**.

Ni znano, kje je Aljaž dobil besedilo (verjetno v Zori 1895), očitno pa je mislil, da ve, kdo se skriva pod psevdonimom, saj je v svojih Planinskih spominih v Planinskem vestniku 1922/8 na strani 114 napisal: »Slavin (**dr. Ušeničnik**), ki je v Rimu študiral, je zložil besede 'Oj Triglav, moj dom', katere sem jaz uglasbil.« Žal se je zmotil. Pred kratkim (1991) sta raziskovalca **dr. Marijan Smolik** in **Jože Munda** dognala pravega avtorja besedila in ga (nekoliko premalo javno) predstavila v Slovenskem biografskem leksikonu (SBL 1991).

Toda pogledimo si najprej za malenkost, kako smo blodili, in to delno po Aljaževi iztočnici in delno mimo nje, v še druge napačne smeri.

VANDOT ALI DR. UŠENIČNIK?

V knjigi Triglav, gora in simbol (Mladinska knjiga, Ljubljana 1979) prisodijo avtorji knjige **Lov-**

šin-Hribar-Potočnik na strani 129 besedilo **Josipu Vandotu**. Od kod se je zasejala misel, da je avtor besedila Kekčev oče Vandot, ne vem, in naj mi bo odpuščeno, da se za to niti nisem brigal, saj je slepa ulica. Tudi ne vem, ali je v navedeni knjigi Vandot v tej vlogi prvič omenjen, čeravno je to mogoče. (Lovšin, ki je tu soavtor, v svoji knjigi V Triglavu in v njegovi soseščini, Ljubljana 1944 in 1946, porekla pesmi ne omenja.) Žal so to nepreverjeno trditev prevzeli mnogi, med njimi **prof. Marijan Lipovšek**, ki v knjigi Slovenske gore (Cankarjeva založba, Ljubljana 1982) na strani 250 piše: »... Vandotova (psevdonim: Slavin) v Aljaževi uglasbitvi: Oj, Triglav, moj dom...«

Reč je pohujšljiva in zapeljiva, ker se je Vandot res oglašal pod psevdonimom **Cvetko Slavin**. Vendar SBL, Osebnostno kazalo, 16. zvezek, 1991, navaja, da so si »Slavina« - z majhnimi variantami - delili kar trije besedni ustvarjalci: Vandot, Ušeničnik in **Matija Žemljic**. Vandot ni pravi, a najdemo ga spet v Skobernetovem Triglavu (**Peter Skoberne**, Triglav, Ljubljana 1987, stran 18)¹ in Vogovih Spominih (**France Voga**, Spomini na Dovje, drugi natis, Jesenice 1990, stran 59).

Naprej nisem iskal, verjetnost pa je velika, da zaprepaščujoči podatek straši še kje. Zaprepaščujoči zato, ker ni verjetno, da bi bil Vandot (1884-1944) kljub talentu uspešno pesnil že pri devetih letih. Pesem je namreč prvič izšla v rokopisnem listu Lipica 1893-94, kot poročča **Matija Munda** v Slovencu 5. 5. 1927. (Glej Mundovo izjavo v nadaljevanju tega članka. - SBL pa beleži Vandotove prve objave od leta 1901 naprej.) Ko pa bi z Vandotom vseno bilo

Triglav.

Zložil **Jakob Aljaž**.

Besede **Slavinove**.

Con moto.

Oj Triglav, moj dom, ka-ko si kra-san! Ka-ko me iz-va-bljaš iz
 Oj Triglav, moj dom, če-tu-di je svet Za-ča-ral s ču-de-si mi
 Oj Triglav, v spo-mi-nu mi je tvoj čar, Za-to pa te lju-bim in

tako, ali ga ne bi bil za to zaslugo počastil njegov rojak, domoljubni, a kritični literarni zgozdovinar **Viktor Smolej**? V svoji brošuri Sava na Slovenskem (Mohorjeva družba, Celje 1987, stran 15 in 16) piše: »...je ponarodela tudi pesem **Aleša** Ušeničnika, kasnejšega profesorja filozofije, ki jo je napisal kot študent. V njej opeva lepoto edinstvene naše gore takole: Oj Triglav moj dom, kako si krasan! (Itd.) Pesem je uglasbil dovški župnik Aljaž...«

ZDAJ PA ŠE SARDENKO!

Tako torej! Pod Aljaževim »Slavinom« se je tudi za Viktorja Smoleja skrival Aleš Ušeničnik (1868-1952). To pa bržčas ne le zaradi Aljaževega namiga in tudi ne le zato, ker je »Slavin« (kasneje »**A. C. Slavin**«) res bilo Ušeničnikovo pesniško ime, marveč tudi zato, ker se je v desetletju na prelomu stoletja Ušeničnik pesniško zelo veliko oglašal.

Zapeljivo kronološko ujemanje in navidez zanesljiva dešifracija psevdonima sta zapeljala tudi podpisane, da je v knjigi Sto slovenskih vrhov (Prešernova družba, Ljubljana 1991, stran 146) vzneseno zabičal: »Pa ne pozabimo, da je Aleš Ušeničnik kot mlad studiosus pod izmišljenim imenom Slavin napisal tudi besedilo za Aljažovo pesem 'Oj Triglav, moj dom, kako si krasan!' (Itd.)»

Za nedavno »popestritev« je poskrbel še M. C. v mariborskem Večerju 14. aprila 1992. Pod naslovom »Rožic ne bom trgala« poroča o istonaslovni, letos (1992) izdani mariborski pesmarici, v kateri da so tudi »Sardenkovi verzi Oj, Triglav, moj dom (ki jih je v mogočno himno slovenskih planincev uglasbil Jakob Aljaž)«. Za njim je povzel isto vest F. S. v Delu 21. aprila 1992. Tako imamo do tu že tri domnevne avtorje besedila. (Upam, da je seznam zmotnih s tem zaključen. - Seveda je »**Sardenko**« tipičen nebidigatreba novinarske površnosti. Sardenko je namreč avtor verzov, ki so vklesani na Aljaževem nagrobniku: »Vsako jutro v zarji novi / naši zažare vrhovi...« Nikoli po nobenih virih ni veljal za avtorja »Triglava« niti za »Slavina«.)

PRAVI JE MATIJA ŽEMLJIC

Kje vse se še širi zapeljevanje, ne vem. In ko bi vedel in tukaj našteval, bi ne bilo koristi. Vire, ki sem jih naštel, sem zato, ker so vplivni, a zavajajo slovenski spomin. Zdaj sta namreč dr. Marijan Smolik in bibliograf Jože Munda, kot rečeno, tej jari kači odsekala glavo. V 15. zvezek SBL, Ljubljana 1991, stran 795-6 sta zapisala:

Žemljic Matija, pesnik in prevajalec, r. 25. jan. 1873 v Gornji Radgoni... u. 26. jul. 1934 pri Tomažu pri Ormožu. ...do smrti župnik pri

Tomažu. ...**V Zori (1895, 53) je s psevd. Slavin izšla njegova pesem Oj Triglav, moj dom, kako si krasan** (podčrtal S. K.); uglasbil jo je J. Aljaž in obj. v svoji Slov. pesmarici II (1900),² danes je ponarodela. Besedilo ni čisto izvirno, Z. se je naslonil na nem. domoljubno pesem O Schwarzwald, o Heimat... (gl. M. Munda, S 1927, št. 100).

Čudna se danes zdi brezbriznost Aljaževih sodobnikov in občudovalcev (glej vse letnike Planinskega vestnika, glej letnike Pevca in Cerkvnegega glasbenika, kjer se je oglašal Aljaž sam in kjer so drugi o njem veliko pisali, glej **Mlakarjeve** spise o Aljažu), morda celo brezbriznost Aljaža samega, da se niso pobrigali za istovetnost pravega avtorja besedila in ga zato po lepi slovenski navadi široka publika ni imela (ali bolje: (še) nima) za mar. Tudi sam Žemljic je ob Aljaževi napaki v PV 1922 skromno molčal. (Morda zanjo ni vedel.) Svojo usodo si je slej ko prej zapečatil s tem, da si je izbral isti psevdonim kot Ušeničnik in tako - nehote? iz strahu? - prispeval temu k večjemu ugledu.

PREPESNJENA NEMŠKA PESEM

Izjema je vendarle Matija Munda v Slovincu 5.5. 1927 - to so dnevi Aljaževe smrti in pogreba - s svojim člankom »Triglav« na 3. strani. Ta članek je popolnoma zanesljiv ključ za razvozlanje triglavskega Slavina, kajti Matija Munda je kot Zemljičev rojak stvari poznal iz prve roke. In ko bi bil trdil napak, ali ne bi bila vsaj oba še živeča so-Slavina tedaj povzdignila svoj glas? Takole pravi med drugim:

»Triglav«

Ako bi danes vprašal, kdo je napisal besedilo znane slovenske narodne 'Oj Triglav, moj dom, kako si krasan', bi mi najbrž malokdo znal odgovoriti. V Aljaževi Mohorjevi pesmarici je podpisan Slavin. Kdo je to, kako je pesem nastala? Ker bo mogoče tega ali onega odgovor na ti vprašanji zanimal, ga podajam tukaj javnosti, v kolikor mi je znan.

Leta 1893-94 sta bila na mariborskem bogoslovju med drugimi slušatelji tudi tovariša **Matija Žemljic** in **Josip Trafenik**, poznejši stolni kapelnik v mariborski stolnici, sedaj ravnatelj Spodnještajerske ljudske posojilnice. G. Trafeniku, ki se je že kot bogoslovec mnogo pečal z glasbo, se je posebno dopadel napev neke nemške domorodne pesmi z naslovom 'O Schwarzwald, o Heimat' (Nemška Cecilija 1893). Pa pravi nekega dne tovarišu Zemljiču: 'Matija, napravi mi na ta napev slovenski tekst.' G. Žemljic, sedaj župnik pri Sv. Tomažu blizu Ormoža, je bil namreč za časa svojih bogoslovskih let (sicer tudi prej in še pozneje) med svojimi tovariši najplodovitejši in gotovo tudi najboljši pesnik. Gospod Žemljic se res loti dela

in napiše g. Trafeniku na njemu priljubljen napev nemške pesmi slovensko besedilo, tudi domorodne vsebine, namreč našo sedanjo narodno 'Oj Triglav, moj dom, kako si krasan.' Pri sestavi besedila pa se je g. Žemljic deloma držal tudi nemškega teksta, tako da pesem prav za prav ni popolnoma originalna. Da bo primerjanje sorodnosti lažje, objavljam tukaj najprej slovenski tekst po prvem zapisku, kakor mi ga je odstopil g. župnik Žemljic, nato pa besedilo one nemške pesmi:

TRIGLAV

*Oj Triglav visoki, kako si krasan!
Kako me izvabljaš iz nizkih ravan.
V poletni vročini na svoje vrhe,
Da tam si v samoti počije srce,
Kjer potok izvira v skalovju hladan:
Oj Triglav visoki, kako si krasan!*

*Oj Triglav mogočni, pač tudi je svet
Začaral s čudesi mi željni pogled,
Tujina smehljaje mi kazala kras,
A nate sem mislil ljubeče vsak čas,
O tebi sem sanjal sred svetlih dvoran:
Oj Triglav mogočni, kako si krasan!*

*Oj Triglav, v spominu živi mi tvoj čar,
Zato pa te ljubim in bom te vsekdar.*

*In enkrat, ko ura odbila mi bo,
Pod tvojim obokom naj sniva telo,
Kjer ptički v radosti naznanjajo dan:
Oj Triglav krasan, si naš velikan!*

O SCHWARZWALD, O HEIMAT

*O Schwarzwald, o Heimat, wie bist du so schon!
Wie locken das Herz deine schwarzdunkeln*

*Hoh'n
zum fröhlichen Wandern in Hochsommerzeit,
zum Rasten in heimlicher Einsamkeit,
im traulichen Muhlgrund bei Quellengeton:
O Schwarzwald, o Heimat, wie bist du so schon!*

*O Schwarzwald, o Heimat, wvohl hat mir die Welt
mit kostlichen Wundern die Seele geschwvellt.
die lachende Ferne erschloss ihre Pracht,
doch hab' ich in Liebe stets deiner gedacht!
Im Traum sah ich wvinken die schwarzdunkeln
H6h'n:*

*O Schwarzwald, o Heimat, wie bist du so schon!
O Schwarzwald, dein Zauber bleibt ewig mirneu,
d'rum lieb' ich dich innig, dich lieb' ich getreu!
Und kommt einst mein Stundlein, bei dir nur
allein,*

*von dir ubervolbt will begraben ich sein,
wo Wvaldvogel jubeln von fruhiroten Hehn:
O Schwarzwald, o Heimat, wie bist du so schon!*

namesto komentarja

EVROPSKE ALPE

Alpe vse bolj postajajo enoten prostor, ki ga po lanskih političnih spremembah v Evropi vse manj delijo državne meje. Brez ovir je mogoče hoditi z vrha na vrh, po označenih in zavarovanih poteh ali po brezpotjih ter z mednarodno izkaznico prenočevati po enakih znižanih cenah, kakršne imajo domači planinci, kjerkoli v največjem evropskem gorovju.

Te poletne dni smo primerjali obnašanje planincev v slovenskih in avstrijskih gorah.

V večini avstrijskih kot v večini slovenskih planinskih koč ni več košev za smeti, ker planinci svoje odpadke sami odnašajo v dolino. Tako v slovenskih kot avstrijskih planinskih kočah je izbira jedil manjša, kot je bila prejšnja leta, pa tudi udobje je nekoliko skromnejše, kot je bilo pred leti. V večini avstrijskih planinskih koč morajo planinci prenočevati v lastnih tenkih spalnih vrečah, ki jih bodisi prinesejo s seboj, bodisi jih kupijo za majhen denar v koči, medtem ko v Sloveniji le v nekaterih planinskih kočah

računajo manj za prenočevanje tistim, ki vrečo prinesejo s seboj, v večini koč pri nas pa temu še ne posvečajo veliko pozornosti. Poti po najbolj obiskovanih gorah pa so pri nas celo čistejše kot so v avstrijskih hribih: bolj čisto je, na primer, na triglavskih poteh kot na poteh okoli Sonnblicka, modnega tritisočaka v Avstriji, čeprav seveda niti tam poti niso nastlane s papirji in embalažo.

Kar se pozdravljanja tiče, so v Sloveniji planinci vljudnejši kot v Avstriji. Pri naših severnih sosedih pozdravlja -po naših izkušnjah - približno dobra polovica planincev, v Sloveniji vsaj tri četrtine, tudi na triglavskih poteh, na katerih so bile letošnje poletje tudi sredi tedna dolge kolone občudovalcev gorskega sveta.

Res pa je, da so planinci v Avstriji precej bolje opremljeni kot v Sloveniji. Ne lepše, ampak bolje, čeprav je mogoče pri nas kupiti enako kakovostno planinsko opremo kot v Avstriji. Gre kajpada predvsem za obutev, ki je najpomembnejši del takšne opreme.

In tudi rož je ob slovenskih planinskih poteh več kot ob avstrijskih: zdaj je mogoče celo ob triglavskih poteh že spet videti planike, kar je vsekakor velikanska pohvala za naše gornike.

Marjan Ra2tresen

Blagoslovljena kapela na Kredarici

Toliko ljudi še nikoli ni bilo na Kredarici kot v sredo, 19. avgusta letos, ko se je pred Triglavskim domom zbralo kakšnih 5000 planincev, ki so prisostvovali blagoslovitvi nove kapele. Ljubljanski nadškof in metropolit dr. Alojzij Šuštar je ta dan dopoldne blagoslovil kapelo, podobno triglavske Marije Snežne v oltarju, ki jo je naslikal slovenski baročni slikar Fortunat Bergant, tri zvonove in oltar. V kulturnem sporedu sta nastopila mešani pevski zbor Glasbene matice iz Ljubljane in Koledniki iz Kamnika.

Slovenska Zemljičeva pesem je izšla najprej v 10. številki ‚Lipice‘ (leta 1893-94), zasebnega rokopišnega lista mariborskih bogoslovcev, kjer je pa urednik **Al. Kokelj** prve tri vrstice takole (zdi se mi, da na slabše) spremenil:

Oj Triglav visoki, kako si krepak!
Tu v srci poraja se čut mi sladak,
Ki sili na tvoje mogoče vrhe,

Kakor mi je pripovedoval g. župnik M. Žemljic, je pesem izšla še istega leta tiskana v ‚Zori‘, dijaškem listu, ki ga je začela leta 1894 izdajati dunajska ‚Danica‘. Podpisana je s psevdonom Slavin. Skoraj gotovo, da je g. svetnik Jakob Aljaž ta tiskan tekst (sklepam to iz tega, ker tudi besedilo, ki ga ima danes Aljaževa Mohorska pesmarica nosi podpis Slavin) vzel kot podlago svoji izvorni kompoziciji, po kateri se poje pesem še danes in se bo pela gotovo tako dolgo, dokler bo živel rod, ki biva v senci našega Triglava.

To in taka je torej zgodovina pesmi ‚Oj Triglav, moj dom, kako si krasan‘, ki je danes že last naroda slovenskega.«

POSMRTO ZADOŠČENJE

To je jedro članka, ki ga je Matija Munda napisal v spomin Aljaža ob njegovi smrti.³ Besedilo pesmi je v primeri s tem, ki ga navaja Munda, doživelo izboljšave že do objave v Planinskem vestniku 1896, a delno po samem Matiji Zemljiču že v Zori 1895 (ne 1894, kot navaja M. Munda).

Da avtor besedila ni Ušeničnik, je dognal tudi sestavljalec Ušeničnikove bibliografije **Jožko**

Pire (bibliografija je del Pirčeve disertacije Aleš Ušeničnik in znamenja časov, Ljubljana 1986), ki se je omembi pesmi spretno izognil.

Menda nesrečni Matija Žemljic sicer kljub precejšnjemu opusu ni zagrešil nič tako velikega, da bi zaslužil priti v SBL - razen te edine pesmi (ki jo strogi kritiki sicer ocenjujejo kot pesem srednje kakovosti in živi menda predvsem po zaslugi Aljaževe melodije), a še za to priznanje je bil v široki javnosti prikrajšan. Naj mu bo zato ta prispevek v majhno posmrtno zadoščenje in popravo krivice. Nam blodečim današnjikom pa prošnja, da si pokrpamo napačno vednost in napake naprej več ne širimo.

¹ Skoberne pravi: »Ob slovesni otvoritvi (Triglavskega doma na Kredarici) so prvič (podčrtal S. K.) zapeli Vandotovo pesem Oj, Triglav, moj dom, ki jo je uglasbil Aljaž.« - Menda so jo peli že leto prej (1895) ob postavitvi Aljaževega stolpa; tako je mogoče razbrati iz knjižice **Janka Mlakarja** Jakob Aljaž, triglavski župnik (Planinska založba Slovenije, Ljubljana 1953, stran 21): »Naslednji teden je šel Aljaž zopet na Triglav. Spremljal ga je... **Matej Hubad**... Drugo jutro so prišli na vrh v najlepšem vremenu... Nato so zapeli Ave maris stella (Pozdravljena, morska zvezda) in Triglav moj dom. S tem je bila otvoritev stolpa končana.« (Opomba S. K.: Pri vseh citatih se ravnam točno po viru in ne popravljam pravopisa in drugih oblik zapisa.)

Domačin iz Mojstrane frančiškan **Fortunat Zorman** povzema podobne podatke iz ustnega izročila Aljaževih pomočnikov; zabeležil jih je v brošuri *Moje delo* (Lemont, Illinois, USA, 1989, stran 82/83): »Aljaža so k tej slovesnosti spremljali njegovi ožji sodelavci - domačini, iz Ljubljane pa je prispel še Matej Hubad. Med domačini sta bila tudi njegova zvesta pomočnika **Požganc (Klinar Janez)** in **Kobar (Košir Janez)** iz Mojstrane. Vsi so skupaj zapeli najprej ‚Ave Maris Stella‘ in njegovo himno ‚Triglav moj dom‘. Od samih udeležencev te prirsčne slovesnosti sem pred vojno slišal še kot otrok, da je Aljaž pel kleče, objemaje stolp in s solzami v očeh. (Pripovedoval je moj stari oče Janez Košir-Kobar iz Mojstrane.)«

² Kot rečeno, jo je objavil v Planinskem vestniku že leta 1896.

³ Planinski vestnik te vesti ni povzel, niti se ni oglasil v letu Zemljičeve smrti (1934).

Franciju Savencu se zahvaljujem za začetno vzpodbudo za ta spis, gospodom **Francetu Urbaniju, Jožetu Mundi** in **dr. M. Smoliku** pa za siceršnjo pomoč.

Hribi za managerie

Proti napetostim in stresom v vsakdanjem življenju je doslej komajda zrasla kakšna zdravilna zel. Toda kdor bi se na dopustu želel ubraniti temu zlu ali ga vsaj začasno odpraviti, naj bi šel v eno od radonskih zdravilišč. V več nemških, čeških in slovaških ter predvsem avstrijskih zdraviliških krajih pod gorami (morda je med njimi najbolj znan Badgastein) so že zdavnaj ugotovili, da so v tamkajšnji vodi in v tamkajšnjem zraku večje količine radona, ki je v določenih dozah koristen plin. Priporočajo, naj bi v ta zdravilišča šli predvsem ljudje, ki imajo stresne poklice, ki so za svojo višino pretežki, ki so kadilci in ki popijejo preveč alkohola. Seveda naj bi takšno zdravilišče poprej vedno svetoval zdravnik. - Tudi pri nas so v nekaterih krajih pod gorami odkrili večje količine radona, vendar ni nihče poskrbel za ustrezno reklamo. Isto velja za zdravljenje v podzemskih jamah: v Sloveniji (tudi v gorah) jih imamo več kot dovolj, vendar ni interesenta, ki bi v kakšni od njih uredil zdravilišče.